

MARIA-CHRISTINA
SAYN-WITTGENSTEIN
NOTTEBOHM

MEESTERLIJK!

ZO KIJK JE MET KINDEREN
NAAR KUNST

Vertaald door Lydia Meeder & Barbara Zuurbier

LEMNISCAAT 8 ROTTERDAM

Voor Charles en Gaspar
Ter nagedachtenis aan
Charles A. Ryskamp

© Nederlandse vertaling: Lydia Meeder & Barbara Zuurbier 2019
Boekontwerp: © Arianna Osti
Beeldrechten: © zie pagina 112

Nederlandse rechten Lemniscaat b.v., Vijverlaan 48, 3062 HL
Rotterdam, 2019
ISBN 978 90 477 1171 1
NUR 210

Copyright © Maria-Christina Sayn-Wittgenstein Nottebohm
2016

Oorspronkelijke titel: *Old Masters Rock. How to Look at Art
with Children*

Oorspronkelijke uitgever: Pimpernel Press Limited

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm,
geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk in China

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk,
chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig
papier en geproduceerd in de Benelux, waardoor
onnodig en milieuverontreinigend transport is
vermeden.

Kijk voor spelletjes, lessuggesties en meer op:
www.lemniscaat.nl

A

anwijzingen

Wist je
dat...?

PG-13 – kijk als
volwassene eerst of dit
kunstwerk geschikt is
voor je kind.

LEUKE WEEJTJES

Wie ben
jij in dit
plaatje?

INHOUD

Dankwoord	4	Help, een haai! (PG-13)	62
Voorwoord	5	KUNST & CULTUUR	
Kunst kijken met kinderen	6	Toeristen	64
		Het uithangbord	66
DIEREN		THUIS	
Het blije biggetje	10	De brief	68
Vos in de sneeuw	12	Het geheim	70
Maak geen slapende honden wakker	14	Wie is de boef?	72
Het vonnis	16	Kaartenhuis	74
Knuffelhermelijn	18	ENGELEN & DEMONEN	
Juffrouw Clara	20	Verleiding	76
NATUUR		Raad eens wie er komt eten?	78
Broeder Zon en zuster Maan	22	De hemelse koningin	80
Een zomers karwei	24	Wat ben je mooi	82
De schreeuw	26	WETENSCHAP & TECHNOLOGIE	
IJs	28	Treinspotten	84
VORSTEN		Het experiment	86
De koninklijke giraffe	30	De steen der wijzen	88
Rozenkoningin	32	MYTHES & MAGIE	
De ruiterschool	34	De titanenbokaal	90
GEZINNEN		De betovering	92
Een stadswandeling	36	Griezelkop	94
Poedelende peuter	38	STEDEN & DORPEN	
Netjes stilstaan	40	Bevroren	96
MARKANTE GEZICHTEN		Bouwplaats	98
Wie het laatst lacht...	42	Middeleeuwse wolkenkrabber	100
Sir John is de naam	44	HET LAATSTE NIEUWS	
Hogere kringen	46	Vrijheid	102
Het juweel	48	Onafhankelijkheidsdag	104
Vincent's selfie	50	Brand!	106
ACTIE & HELDEN		Rebellen (PG-13)	108
De drakendoder (PG-13)	52	REGISTER	110
Midden-aarde	54	BEELDVERANTWOORDING	112
Soldaten van de sultan	56		
De wedstrijd	58		
Boogschutters	60		

VOS IN DE SNEEUW

Gustave Courbet (Frans, 1819–1877)

Le Renard pris au piège (Vos in de sneeuw), 1860
Olieverf op doek, 85,7 x 128 cm
Dallas Museum of Art, Texas, Verenigde Staten

Het is winter en in de bergen staat een gure wind. De vos besluipst zijn prooi. Hij observeert, luistert en springt hoog op om toe te slaan. Welk dier heeft hij gevangen? Zie je de bloedvlekken in de sneeuw? De vos is net op de muis gedoken, zijn rug is nog gekromd. Denk je dat een vos in dit bevroren landschap gemakkelijk aan voedsel kan komen? Op welk tijdstip van de dag denk je dat dit is?

Wat vind je van het schilderij? Is het onderwerp je te bloederig? Courbet toont ons de realiteit van de natuurlijke voedselketen. Ook vossen zijn daar een onderdeel van. Mensen jagen al eeuwen op vossen. In het verleden droegen veel mensen mantels die van hun prachtige vacht waren gemaakt.

LEUKE WEETJES

- De rode vos heeft een lang lijf, is licht en vlug en kan hoog springen. Hij komt met gemak over het hoofd van een volwassene heen. Een hond van hetzelfde formaat is veel zwaarder dan een vos.
- Op het noordelijk halfrond leven rode vossen solitair of in familiegroepjes. Als de temperatuur daalt, wordt hun vacht dikker. Deze winterjas met de volle staart beschermt hem zo goed tegen de kou dat hij onbeschut buiten kan slapen. Hoeveel verschillende tinten zie jij in zijn vacht?
- De pupillen van de vos staan verticaal, zodat hij bij schemerlicht kan jagen. Hij heeft een zeer scherp gehoor. Wetenschappers denken dat de vos het magnetisch veld van de aarde gebruikt om de afstand tot zijn prooi te bepalen als hij die hoort, maar niet kan zien.
- Het is lastig een moeder (vrouwje) van een rekel (mannetje) te onderscheiden. De rekels zijn iets groter dan de moeren.

COURBET

Courbet ging graag op jacht in het gebied waar hij was geboren, Ornans in het oosten van Frankrijk. Hij kende de anatomie van dieren. Hij zou nooit een vertederend donzig vosje met spelende welpjes hebben geschilderd; dat was te sentimenteel naar zijn smaak. Zijn stijl was realistisch, en op *Vos in de sneeuw* zien we de harde werkelijkheid.

In de periode dat Courbet dit werk schilderde, heerste er grote sociale onrust. Door zijn politieke activiteiten belandde hij uiteindelijk in de Parijse gevangenis. Terwijl hij vastzat, kreeg hij geregeld bezoek van zijn zussen, die bloemen en fruit voor hem meebrachten. Daarvan maakte hij in zijn cel een aantal prachtige stillevens.

HOE IS HET GEMAAKT?

Courbet werkte altijd rechtstreeks op het doek. Zijn manier van schilderen was nogal los. Alsof hijzelf de vos was, sloeg hij toe met een paletmes vol verf. Op sommige delen smeerde hij de verf daarmee uit. Hij gebruikte een fijn penseel voor het preciezere werk.

➔ Kun jij aanwijzen waar hij het mes en waar hij het penseel heeft gebruikt?

ONDERWERPEN

Courbets favoriete thema's waren onder meer golven, begrafenissen, realistische jachttafereelen en arbeiders aan het werk. Hij schilderde vrouwen liever zoals ze er echt uitzagen, dan ze af te beelden als porseleinen poppen.

linksonder:
Gustave Courbet

MAAK GEEN SLAPENDE HONDEN WAKKER

De hond ligt opgekruld op een houten plank naast allerlei voorwerpen. Hij lijkt niet bang dat er iets op hem zal vallen. Het is onmogelijk te zeggen of het een mannetje of een

Is het een puppy of een oudere hond?

vrouwje is. De dekvacht is stug, de ondervacht glad. Gerrit Dou heeft nauwkeurig elke haar ervan weergegeven. Alles heeft een andere textuur. Het oog en de neus van de hond glanzen; wat leidt je daaruit af? Het zijn tekenen dat de hond gezond is.

Stel je eens voor dat je zo dichtbij zit dat je de hond kunt aaien, en dat je het gele fluwelige mos op de twijgen voelt. Heb jij thuis ook een bundel takken? Waarvoor denk je dat ze bedoeld zijn? Als je je vingers over de rieten mand zou halen, zou je misschien een splinter oplopen.

SPEURNEUZEN

Kun jij raden wie zijn baasje is? Is het een volwassene of een kind? ➔ Aanwijzing: zoek de schoenen. Dat zijn simpele houten muiltjes, geen chique modellen die een rijk iemand zou dragen.

Wat zie je nog meer op de plank? Er liggen takken om een vuur te stoken, er staat een waterkruik en daarachter een rieten mand.

Zijn het nieuwe of oude spullen? Alles lijkt een beetje versleten. Er ontbreekt een stuk van het deksel van de kruik, en de randen van de mand zijn rafelig. Bij de hielen zitten barstjes in de muiltjes. Maar de hond is in prima conditie. Zijn springerige vacht is netjes verzorgd, en hij is goed doorvoed. Hij is duidelijk het meest gekoesterde bezit van zijn baasje.

Waar komt het licht vandaan? Is het daglicht of kaarslicht? Misschien sijpelt er een straal vroeg ochtendlicht door een kier. De hond houdt waakzaam zijn rechteroog open! Welke naam zou jij hem geven?

Zijn we binnen of buiten?

➔ Je vindt dezelfde hond terug op een ander schilderij van Gerrit Dou in de Alte Pinakothek in München: *Het gebed van de spinster*. Zou het dier van Dou zelf zijn geweest?

PENSELEN

Dou werkte zo gedetailleerd dat hij zijn eigen penselen moest maken. Zijn schilderijen zijn over het algemeen klein, en het kostte hem jaren om een enkel werk te voltooien. Vergelijk de manier waarop Dou de verf aanbrengt met die van Rembrandt (zie pagina 78), Hals (zie pagina 42) en Vermeer (zie pagina 70). Ze schilderden allemaal in dezelfde periode. In welk opzicht verschillen ze?

DOU

Dou werd in 1613 in Leiden geboren, in de Gouden Eeuw van de Nederlandse schilderkunst. Hij ging in de leer bij Rembrandt (zie pagina 78) maar ontwikkelde daarna zijn eigen stijl. Dou hield van fijne details en oppervlakken, en hij werkte bij voorkeur op kleine houten panelen. Hij wordt gerekend tot de school van fijnschilders, een groep Leidse kunstenaars die realistische voorstellingen op bescheiden formaat schilderde. Net als Caravaggio (zie pagina 82) was Dou ook geïnteresseerd in chiaroscuro of clair-obscur, het scherpe contrast tussen licht en donker.

Gerrit Dou (Nederlands, 1613–1675)

Slapende hond, 1650

Olieverf op paneel, 16,5 x 21,6 cm

Collectie Rose-Marie en Eijk de Mol van Otterloo

en gedateerd midden onder: G. DOU 1650